

ԼԻԹԵՂՐԱԲ

Lithographic

ՆԱԲԱԲԱԹԵՐԱ
ՈՂՁԱՅԻՆ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԲԱՆԱԲԱՆԱՆ

357 ՏԱՐԻ
1905

ԹԻԻ 40 ՍԵՊՏ. 28

ԽՄԲԱԳԻՐ-ՏՆՕՐԵՆ
Մ. ՄԱՍՏՈՒՐԵԱՆ ՈՐԴԻ
ԻԶՄԻՐ

MAHASEGALIAN & Co. Ltd.

ԲՈՎ ԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՐՍԱՄ	Գիտութիւն եւ Ազատախոհութիւն	993
Կ. Վ.	Արեւ	998
Մ. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ	Անհրաժեշտ Ըմբռնումն	999
ՍԻՐՎԱՐԴ ՉԱՔՐԵԱՆ	Սրտի Խնդիրներ	1004
ՆՈՒՐՀԱՆ	Ճերմակ ու Սեւ	1007
Գ. ՊՈՒՊԼԻ	Քաղաքական	1013
	Լրաքաղ	1016

ՅԱԶՈՐԴ ԹԻՒՈՎ

Յ. ԱԼՓԻԱՐ	ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ
Մ. ԶԷՎԻԿԵԱՆ	ՎԱՐՍԱՄ
ՆՈՒՐՀԱՆ	

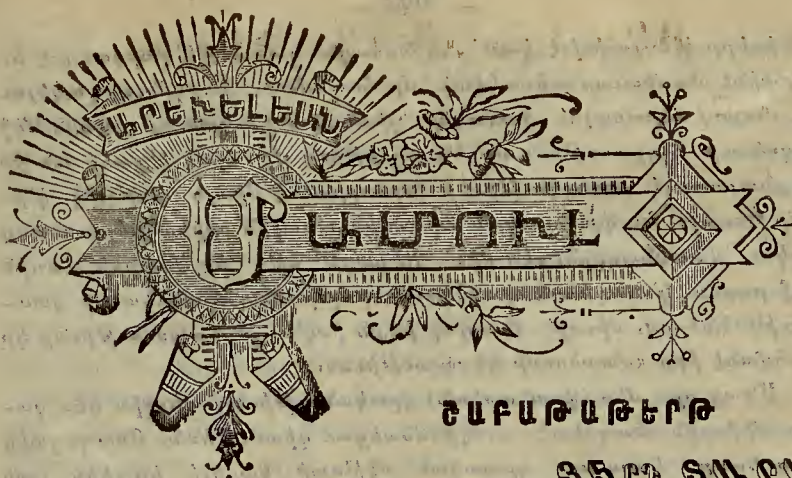
ՄԵՐ ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐՈՒՆ

Կ'ինչորուի մեր Ամասիայի, Ատաբաղարի, Գահիրէի, Մ. - Աշիդի, Մարզուանի, Մերսինի Մեծ. Գործակալներէն՝ որ իրենց ունեցած բաժանորդագրական առկախ հաշիւները փութան յամ յառաջ գոցելու:

Ա. Զ. Դ.

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԴԵՂԱՐԱՆԻ Տնօրէնութիւնը ներկայիս կը ծանուցանէ Արգոյ Հասարակութեան Թէ ՏՕՔ. ՏԻԳՐԱՆ ԹՕՓԱԼԵԱՆ պիտի այցելէ իր ղեղաւորներ (Իզմիր Պասմահանէ փողոց) Գշ. եւ Եշ. օրերը ժամը 9-10 Կ. Ա. և պիտի զարմանէ ամեն տեսակ հիւանդութիւններ ամենայն խնամօք և բժշկական վերջին կատարելապօրծութեանց համաձայն, իսկ աղքատաց ձրի:

Յիշեալ մեծարոյ բժիշկը կը գտնուի նաեւ իր տունը (Էլմասեան փողոց, Թիւ 28) ամեն օր, ժամը 2-4 Կ. Ե.: Աղքատաց համար իր տունը պիտի զանուի Գշ. և Ուր. օրերը ժ. 10-12 Կ. Ա. և ձրիարար պիտի զարմանէ զանոնք:

ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱԶՍԱԽՈՂՈՒԹԻՒՆ

Պ. ՊԵՐԹԵՐԻՍԻ ճօր դիրքը, Դիսուքիւն եւ Ազասխոնուքիւն, բամնուած է երեք մասերու, 1. Ազասխոնուքիւն, 2. Խաղաղուքիւն եւ Միջագաղիկ իրաւարարութիւն, 3. Դիսուքիւն, Վերջին մասը՝ իբր անջատօրէն քննելի հարց մը՝ զորս կ'մնայ մեր ներկայ ուսումնասիրութեանէն, միւս կողմէ՝ կ'խոստովանիմ թէ իմ ձեռնհասութեան վեր է խօսիլ Օղաքարերու, Մուռնդներու, բնաշուժական համադրութեան եւ ուրիշ ասոնց նման խնդիրներու վրայ:

Թերեւս մտածուի թէ միւս երկու մասերն ալ ինքնին գրական ոչինչ ունին իրենց մէջ: Սակայն, Պ. Պերթերիս Դիսուքիւն ընդհանուր խորագրին ներքեւ, Թիքիսիւքիւն Ռիւսանի հետ զօրէն զատ՝ հրատարակած է արդէն Դիսուքիւն եւ Իւսասխոնուքիւն, Դիսուքիւն եւ Դասխարաւիւքիւն, Դիսուքիւն եւ Բարոյալիւքիւն հատորները որոնք իր վերջին գործին հետ միասնալով անանձին շարք մը կ'կազմեն իր երկանիրութեանց ցանկին մէջ: Հարկ է ուրեմն գրականութիւնը սահմանափակել լատաստեղծութեան, վիպագրութեան եւ թատերգութեան մէջ: Պէ՞տք է գրականութեան սահմանէն դուրս վտարել՝ չեմ ըսեր Պիւֆօն մը որ նոյնքան արուեստագէտ մըն է որքան գիտուն մը եւ որու հեղինակութեանց մէջ էնպէս արուեստն է որ դերակշիւ կ'հանդիմանայ գիտութեան վրայ, — այլ Բիւֆօնէ մը, Արաիօ մը, Բլաւ Պէրնաւ մը: Եթէ գրական գործի մը մասնայատուկ բնագործն է եսին միջամտութիւնը՝

որ իրերը կ'այլափոխէ կամ՝ առ նուազն՝ զանոնք կ'կարգաւորէ եւ կ'յօրինէ մասնաւոր տեսակէտի մը համեմատ, ինքզինքը զսպելու եւ մտքով վերանալու ջանադիր գիտնականին գրաւոր գործին մէջ կ'զանուի ճշգրտութիւն մը, ուղղութիւն մը որմէ կ'քաղէ ան իր ինքնայատուկ գեղեցկութիւնը։ Ճշմարտան է միայն գեղեցիկ, կ'ըսէր Պուալօ. եւ ֆրանսական արձակին առաջին օրինակները տուող երկու մատենագիրներէն մին՝ Տէքարթ՝ եթէ իր Մեքոսի ճառին մէջ բարձր կ'հանդիսանայ միմիայն բոլորովին անանձնաւոր յատկութիւններով, միւսը՝ Բասկալ ինքն իսկ՝ պերճախօսութիւնը կը սահմանէ իբր «մատծումի նկարչութիւն»։

Մնաց որ, մեր (ֆրանսական) գրականութիւնը վերջին կէս դարու միջոցին հետզհետէ աւելի մօտեցաւ գիտութեան, Բնասպաշարիկ արուեստը կայացաւ գիտական մէթօտի կարելի եղածին չափ ճշգրիտ կիրարկումին մէջ։ Պատմութեան այս ինչ գէպքը, վէպի մը այս ինչ տեսարանը, եւ նոյն իսկ, բանաստեղծութեան մէջ, զգացումներու կամ նիւթական ձեւերու այսինչ արտայայտութիւնը ա՛յն ատեն միայն «գրական» են երբ գիտնական մը անոնց մէջ կը ցուցադրէ իր գիտողութիւնները եւ իր փորձերը։

Ես հոս պիտի զբաղիմ սակայն Պ. Պէրթըլօի գիրքին երկու առաջին մասերովը միայն։ Բայց ամենէն առաջ պէտք է զիտել որ եթէ վերջին մասը մասնաւորապէս Գիտութիւն անունը կ'կրէ, հեղինակը՝ որ Գիտութեանէն կ'սպասէ մարդկութեան իմացական, բարոյական եւ քաղաքական ուղղութիւնը, այս տիրող զաղափարին կ'ստորադասէ միւս երկու մասերը, Ազատախոհութիւն եւ Խաղաղութիւն։ Գիտութեանէն կ'ըսին Ազատախոհութեան յառաջգիմութիւնները, ինչպէս նաեւ մեր դարուն ի գործ դրած ջանքերը՝ արդարութեան միջոցաւ խաղաղութիւնը հաստատելու համար։

* * *

Գիտութիւնը ազատախոհութեան դպրոց մըն է։ Իր մէթօտին էական սկզբունքն է մերժել ամէն անապացոյց հաստատարանութիւն, իբր խաբիս ընդունիլ միայն իրողութիւններու եւ անոնց յարաբերութիւններուն ճանաչողութիւնը՝ գիտողութեան եւ փորձարկութեան միջոցաւ ստացուած։ Գիտութիւնը այս մէթօտը կ'կիրարկէ ոչ միայն ֆիզիքական՝ այլ նաեւ բարոյական կարգի երեւոյթներուն մէջ։ Եւ, շնորհիւ իր սուսած դաստիարակութեան՝ կը տեսնենք որ տակաւ առ տակաւ կ'անհետանան նախապաշարումները, աւելորդապաշտութիւնները, այն ամէն անոտի նկարները, որոնք ա՛յնքան երկար դարեր յուսադրեցին մարդկութիւնը։

Հին դարերու մէջ աստուածպետութիւնը իրեն ի սպաս գործածեց գիտութիւնը։ Եգիպտոսի հրաշալիքներուն վրայ գրուած շահեկան յօդուածի մը մէջ՝ Պ. Պէրթըլօ մեզ ցոյց կուտայ թէ խիստ

վաղնջական ժամանակներու մէջ քուրմերը ի՞նչպէս գիտութենէն կ'օգտուէին՝ զօրացնելու համար իրենց իշխանութիւնը եւ ազդեցութիւնը հայելիներու միջոցաւ առաջ բերուած խաբէական երեւոյթներ, պատերու մէջ պահուած խողովակներ, ներքին անջրպետով մը յօրինուած անօթներ որոնցմէ փօխն ի փօխ դուրս կ'հոսէին երկու տեսակ գինիներ Աւելի ետքը գիտութիւնը մահեաններէն ելնելով՝ երկար դարեր կաշկանդուած մնաց Եկեղեցիի տիրապետութեան ներքեւ։ Ամէն նոր ճշմարտութիւն որ կ'հակառակէր սուրբ գիրքերու իմաստին, նշուլքի կ'ենթարկուէր իբր ամպարը տուժիւն եւ սրբապղծութիւն։ Տակաւին երեք դար չկայ որ ձիօրտանօ Պօլինօի խարոյկը եւ կալիւլէի դատաստանը չնորհիւ կաթուղի վարդապետականութեան՝ հանդիսաւոր դատապարտութիւնը եղան գիտութեան, ինչպէս վերջերս կ'գրէր Պ. Պէրթըլօ՝ Հոռմի Համաթողովին։

Մեր ժամանակներուն մէջ գիտութիւնը, այլ եւս ձերբազատուած, օրէ օր կ'տարածէ իր տիրապետութիւնը։ Եւ գիտութեան յաղթանակը կ'յայտնուի ոչ միայն բազմաթիւ գիտերու միջոցաւ՝ որոնց երբեմն արգելք կ'հանդիսանար Եկեղեցին, այլ մանաւանդ երեւան կուգայ՝ այլ եւս աշխարհականացած նախնական ուսուցման համեստ կալուածին մէջ, որովհետեւ աշխարհական ուսուցում մը իսկապէս ամէնէն սոսկալի հակառակորդն է աստուածաբանութիւններուն։ Գիտական դատարարութիւնը հիմնուած է այնպիսի սկզբունքներու վրայ որոնք բոնաբար կ'մերժեն ամէն ինչ որ գերնական է, ամէն վարդապետութիւն որ անհաշտ է բանավարուութեան հետ։

Իրաւ է թէ գիտութիւնը յառաջդիմելով կ'ձեւափոխուի, օրինակի համար, ջերմական հոսանքուած մը տեսութիւնը տեղի տուաւ ջերմութեան միջնական տեսութեան։ Բայց ասկէ պէ՞տք է հետեցնել թէ գիտութիւնը ինքնին ոչինչ ունի կայուն եւ տեւական։ Իրերը պատկերացնելու մեր եղանակներն են, միայն որ կը փոխուին։ Գալով ըստ պատշաճի հաստատուած օրէնքներուն, անոնք կ'մնան միշտ ճշմարիտ։ Մանաւանդ որ տեսութիւններու եւ դրութիւններու զանազանութիւնները մէթոքի ընտիր դաս մը կ'ուտան մեզի, անոնք կ'սորվեցնեն մեզի ի հարկէ ոչ թէ մերժել ենթադրութիւնները՝ որոնք կարելի են գիտական հնարումին համար, այլ փորձով ստուգելէ յետոյ միայն ընդունիլ զանոնք։

* *

Եթէ ազատաստիակութիւնը գիտութենէն կ'ըլի, գիտութեամբ է որ մարդկութիւնը կ'յիմէ՝ հակառակ այնքան խոջնդոտներու՝ զէպի խէշալը տիեզերական խաղաղութեան։

Գիտութիւնը, նախ եւ առաջ, արգելք կ'հանգիստնայ պատերազ-

մի վայրագութիւններուն, մեր արամադրութեան տակ յիշելով այնպիսի գործիքներ որոնք հետզհետէ աւելի անարկու կ'դարձնեն պատերազմը Յետոյ գիտութեան շնորհիւ կատարուած յառաջդիմութիւնները իրարու կ'մօտեցնեն զանազան ժողովուրդներ՝ իրենց շահերուն միացումովը Վերջապէս եւ մանաւանդ մարդկային միութեան զգացումը կ'ձգտի գերակշռել աղգայնական տարրերութեանց վրայ, ապահովապէս ո՛չ թէ ջնջելու համար խաղաղասէր եւ բեղմնաւոր մրցակցութիւնները, այլ ներշնչելու համար արեւնաճող բախումներու արհաւիրքը։ Ասիկա Գիտութեան գործն է։

Գիտութիւնը ժողովուրդներուն կուտայ իրենց միութեան զգացումը, որովհետեւ անիկա տիեզերական է, որովհետեւ անիկա կը բացատրէ ամէն մարդու համար հաւասարապէս ճշմարիտ եղող իրողութիւններ եւ օրէնքներ։ Եւ անտարակոյս իւրաքանչիւր գիտնական իր ծննդավայրին կ'ընծայէ իր գիւտերուն պատիւը։ Բայց իրենց գտած իրողութիւնները եւ օրէնքները ընդհանուր մարդկութեան ստացուածքը կ'կազմեն եւ ո՛չ մէկ ազգ, ո՛չ մէկ ցեղ իրաւունք ունի իրեն սեփականելու զանոնք՝ իբր մաս իր հայրենական մասնազութեան։ Ամէն ժամանակի մէջ Գիտութիւնը ունեցած է միակ հայրենիք մը, իբր ծնունդ բանավարութեան՝ որ ամենուրեք նոյնն է։ Գիտութիւնը բոլոր մարդերը կ'միացնէ՝ իրենց միաքերուէն անհրաժեշտ համախոհութեամբ՝ այն ամէն երեւոյթներուն առջեւ զորս կ'հաստատէ բնապաշար, այն ամէն առաջարկութիւններու առջեւ զորս կ'ապացուցանէ չտիագէտը։

Եւ խնդիրը միմիայն չափազիտական կտա՞րնական ճշմարտութիւններու վրայ չկայանար։ Զարգացման միութիւնը կ'ձգտի կատարել բարոյականի կալուածին մէջ։ Արդէն անհատներու միջեւ տիրող արդարութեան կանոնները կ'ըխնային այն սկզբունքներէն որոնք հաւասարապէս ընդունուած են բոլոր քաղաքակիրթ ազգերու մէջ։ Նոյն բանը չենք կրնար ըսել տակաւին մէն մի ազգի մէջ տիրող ընկերական արդարութեան եւ ոչ ալ միջազգային արդարութեան մասին։ Սակայն, որովհետեւ թէ՛ մէկը եւ թէ՛ միւսը պարտին հիմնուել փիլեթական աշխարհը եւ մարդկային բնութիւնը միանգամայն վարդը հաստատուն օրէնքներուն վրայ», Գիտութեան կ'պատկանի ճշգրտել այդ օրէնքները։

* * *

Պ. Պէրթլու ինչ որ ալ ըլլայ ճշմարտին համար իր սնուցած անշահախնդիր եռանդը, երբեք չէ բաժնած Գիտութիւնը՝ իր ընձեռած բարեքներէն։

Գիտութիւնը անսպաս աղբիւր մըն է հարստութեան։ Անիկա մարդուս ապահովելով միշտ աւելի գերադաս կարողութիւն մը բնութեան վրայ, մեր մկաններուն սահմանափակ աշխատու-

Թեան տեղը դրած է նուաճում եւ մարդկային իմացականութեամբ վարուող բնական ուժերուն անսահման զօրութիւնը: Պ. Պէրթըլօ յիշել կուտայ թէ երբեմնի ալքիմիագէտները մամ ոսկեփոխները կը կոչուէին *poietes*, այսինքն ղսեղծող: Անոնք ոսկի կ'ստեղծէին, կամ գոնէ այս էր իրենց աշխատութիւններուն նպատակը: Այսօրուան քիմիագէտները հրաժարած չեն իրենց վաղեմի նախորդներուն այս իտէալէն, քնահեղափոխը՝ կ'ջանան իրագործել զայն: Անոնք ոսկի կ'ստեղծեն ո՛չ թէ չեմ գիտեր ի՞նչ տեսակ մոգական բնաշնչումով (*irradiation*) այլ «խորհրդաւոր ուժերու ճանաչողութեան վրայ հիմնուած նիւթին ձեւափոխութիւններով»: Եւ այսպէս է որ քիմիական համադրութիւնը՝ վերաբաղեցնելով եւ բազմապատկելով բնական մարմինները՝ կրնայ անսահման կերպով զարգացնել ազգերու հարստութիւնը եւ բարգաւաճումը:

Գիտութեան մեծագոյն զօրծն է բարեխաւել մարդոց ճակատագիրը, մինչեւ իսկ հարուստներունը եւ երջանիկներունը, բայց մանաւանդ ազգաբաններունը որոնք կ'յոգնին ու կը տառապին «Համառօտի նշանակելու համար գիտութեան մատուցած ամենէն չափական ծառայութիւնները, կ'ըսէ Պ. Պէրթըլօ, բաւական է բաղդատել անցեալին մէջ համայնքներու ունեցած ստրկական եւ թշուառ վիճակը՝ այնպէս ինչպէս ցոյց կուտան մեզ պատմական վաւերաթուղթերը, իրենց այժմու կացութեան հետ որ արդէն ա՛յնքան բարձրացած է սրժանապատուութեան եւ բարեկեցութեան տեսակէտով»: Կտրելի է ըսել թէ գիտութիւնը, աւելի՛ կամ նուազ երեւակայական տեսութիւն երէ գուրս, կ'պարարտաւէ կազմակերպութիւնը այնպիսի բնկերութեան մը որուն մէջ բոլոր մարդիկ պիտի կրնան վայելել կեանքը:

* * *

Շատեր Պ. Պէրթըլօն մեղադրեցին իբր միամիտ ու յանճնապատան: Ահաւասիկ թէ ի՞նչ կ'ըրէր Պ. Պէրթըլօ քանի մը տարի առաջ. «Այսօր աշխարհը գաղտնիք չունի»: Եւ Ազատախոհութեան թշնամիները սխալ մեկնութիւն մը տալով այս բառերուն, ըսին թէ Պ. Պէրթըլօ կ'ուրանայ անձանաշէլին: Անիկա այդ խօսքով հասկցնել կուշէր թէ մեր ժամանակին մէջ մարդկային միաբնակային օգնութեան սօցնութեան պէտքը չընդունիր իրերու բացատրութեան համար: Բայց երբեք չըսաւ, երբեք չմտածեց թէ Գիտութիւնը կարող է լուծել անլուծելի առեղծուածներ, եւ իր զիրքը ֆիզիքական եւ բարոյական տիեզերքի հարցին ասջեմ եղաւ: Ինչու համեստ ինչպէս եղած է բոլոր ճշմարիտ գիտուններունը:

Ինքն իսկ կ'հրաւիրէ մեզ հաստատել մեր իմացականութեան տկարութիւնը. կ'յայտարարէ թէ մենք անկարող ենք պատճառի եւ արդիւնքի մեր հետազօտութիւնները առաջ տանիլ «Երեք կամ չորս յաջորդական հաւաքարանութիւններէ անդին՝ որոնք կնեղկայացնեն

մարդկային մտքին չափն ու սահմանը»։ Հետամուտ այն բաներուն զորս Գիտութիւնը կրնայ բացատրել, մէկ կողմ կ'ընդունու այն խնդիրները որոնք մեր միտքի հասողութենէն վեր են, եւ կ'ամրանայ յարաբերականին հաստատուն զեանին վրայ։

Բայց, ինչպէս ինքն իսկ կ'ըսէր «զննելի երեւոյթներուն ընդհանուր» օրէնքները հաստատելով է որ կրնանք յուսալ՝ եթէ ոչ ներքին երազը իրականացնել, գէթ մարդկային ընկերութիւններուն ընծայել ինչ ինչ կ'անոններ՝ կարող բարելաւելու անոնց ֆիզիքական եւ բարոյական պայմանները։ Այսչափը՝ կ'ըսու պաշտպանելու համար Գիտութիւնը անոնց դէմ որոնք կ'մեղադրեն զայն իբր թերացող իր պարտականութեան մէջ։

Թարգ. ՎԱՐՍԱՄ.

GEORGES PELLISSIER

ԱՐԵՒ

Ծագէ՛ արեւ մեծապայծառ, ճանաչով

Հոգիներու վսեմ կայան ապահով

Անհատը՝ հնիս դարուց ի վեր՝ անդադար

Որոնք կազմեն մարդկութիւնը անսպառ։

Կենդանութեան դու մշտահոս ես աղբիւր

Արգասաբեր երկրին կուտասս պտուղ բիւր,

Առանց քեզի բնութիւնը մեր համայն

Կը խաւարի ու կը մեռնի յաւիտեան։

Ամէն բան դուն, դուն ամենայն ես յաւէտ

Ամէն բան քեզ՝ կուգայ քեզմէ՝ կենսաւէտ

Քեզմով ապրին, ի քեզ մեռնին ամէնքն ալ

Կալուածիդ մէջ չիկայ արցունք եւ ողբալ։

Միջոցները կը խոնարհին քու անշեւ

Դու բացարձակ ինքնիշխան տէր արդարեւ

Շնորհք հոսէ, հոսէ՛ հիմա լիառատ

Ճառագայթովդ մշտավառ, կենսառատ։

Բնագաւառը քեզ խոնարհին երկնային

Որք հիւլէներ աննշան քեզ կը թռկին

Դու մեծութեան ծալքերն վանես մահատուեր

Մաղելով միշտ՝ լոյսի հեղեղ եւ հիւսքեր։

Դու գիշերուան հոգեվարքը սեպ բարձանց
կենդանացնես հոգիովը գերազանց
Հառաքայթի փրփուր մաղես լայնասփիւռ
Բնութիւն զարդարելու ոսկեհուն:

Յուրա ժպտար գեղերփնես դու ձմեռուան
Լոյսի ալեօք ընդ միջոցն անսահման
Անծայրածիր դու փառաշուք լուսայեղ
Տաք ջերմութեան ցանես բեղուն դու սերմեր:

Հաճանչ մըն ալ ինձի դրկէ դու արեւ
Հաճանչ սիրուն, լոյսի թեւեր տուր թեթեւ,
Անոնցմով ես սաւառնիմ վեր դէպ եմեր
Հոգիներու քով երջանիկ անստուեր:

Շամանդաղ մ'ալ ես եմ եւ տկար բեկբեկ
Դու վառ պահէ կեանքիս պատրոյգն դիւրաբեկ
Դուն անհուն ես, ես յարածուի հունաւոր
Ես ոչինչ եմ, դու ամենայն ահաւոր:

Բեհեզ լոյսի երիզ մը ինձ նրբափիւս
Իբր առաջնորդ այդ պարգեւէ հէք կեանքիս
Անով ապրիմ, քեզմով արեւ շողշողուն
Իբրեւ ցող մը կամէ հոգւոյս խորն անհուն:

Կ. Վ.

ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ ԸՄԲՈՒՆՈՒՄԸ

Հին Գրականութեան Ազդեցութիւնը — Մեր հոս բայց Հարեւանցի
Գրականութիւնը.— Մեր Հայրերուն Գործը՝ Հսկայական բայց
առանց Չգտովի.— Գիտութեան Դերը.— Անհրաժեշտ
Ըմբռնումը.— Գիտական Գաւառաբարակութիւնը.—

Ունինք գրականութիւն մը, բայց իրապէս ինն գրականութիւն
մը:

Ձայն կուհիները կամ վերանորոգողները եղան մեր հայրերը,
մեզի խիստ մօտիկ թուականի մը մէջ, նոր սերունդը այդ հայրական
ժառանգութեան վրայ շատ բան կամ գրեթէ բան չաւելցուց: Ո՛չ թէ
որովհետեւ անոր կը պակսէր մտացիութիւնը, ո՛չ թէ որովհետեւ

անիկա չի հասկցաւ այդ գրականութիւնը, այլ ընդհակառակը կրեց անոր ազդեցութիւնը շատ ցնցուած կերպով մը: Ու իրօք մեր գրականութեան հայրերը տալով ոչնչեւն ամէն բան՝ ենթարկեցին նոր կամ հետեւող սերունդը տեսակ մը բլշացումի, որուն թելադրական հակահարուածը եղաւ այն՝ որ իրր թէ այդ կազմակերպուած, բայց էապէս հին գրականութիւնը անտակ ըլլար ջամբելու մօքին անհրաժեշտը ու թեւաւորելու անոր բոլոր թոխչները:

Ատկից ծնաւ հոգեբնախօսական կաշոռն վիճակ մը, որ սանձահարեց բոլոր առողջ ու իմացական դէմքերը ու ենթարկեց զանոնք՝ եղածով ոչ միայն գոհանալու այլեւ անով զմայլելու, անով պարծելու: Այդ ամուլ կացութիւնը պիտի շարունակէ տեւել՝ որքան ատեն որ զրաւէր կամ զրազէտ սերունդը յամառի մնալ իր հնաւանդ զարգացումին ու անոր ներշնչումներուն մէջ, որոնք կղպած են յառաջդիմութեան նշանաբանը զաւամած ու այլեւս սխալ ճանչցուած ըմբռնումներով ու բանաձեւերով: Որովհետեւ, ինչպէս ակնարկեցի, մեր գրականութիւնը թէեւ համեմատաբար ժամանակակից թուականի մը մէջ կերտուած յօրինուածք մը ունի, սակայն ան իր բոլոր անաղձի նիւթերը ստացած է շատ հին դարերու եւ մեր հին վարդապետներու դաւանանքներէն ու յղացումներէն:

Մեզի կանխող գրական հայրերը, այսպէս, չեղան ժամանակայարմար ու նոյն իսկ ճշմարիտ գրականութեան մը սանդղադործիչները: Անոնց ամենամեծ արժանիքը, ըստ իս, փնտնելու է այն հրակայական զբաղումին ու պիտակցութեան մէջ, որոնցմով յաջողեցան անոնք փոշիներու մէջէն դուրս բերել ու կարգաւորել գրականութիւն մը, որ՝ առանց իրենց քրտնաջան աքնութիւններուն, պիտի մնար, թերեւս խիստ երկար ժամանակներ՝ իր անծանօթ վիճակին մէջ, միշտ կորսուելու վտանգին ենթարկուած, ու վերջնականապէս:

Դարձեալ, այդ գործին դժուարութիւններով թափանցուած, անոնք չունեցան հաւանօրէն կարելիութիւնը, — իրենց ստանձնած դերին մէջ արժանաւորապէս յաջողելու մտքովը միայն տողորուած, — իրենց կառուցանելիք շէնքին տալու այն ժամանակայարմար դիրքը եւս, որով ընդունակ ըլլար ան շտեմարանելու, ըստ կարելւոյն, համընթաց քաղաքակրթութեան յառաջադէմ ոգին: Անկարող եղան անոնք, — ու ի հարկէ ունենալով աւելի փնտիք խառնուածք մը՝ թէեւ ունենային իրենց կարողութիւններուն մէջ բարձր իմացականութիւն մը, թէեւ ներկայանային իրենց նիւթին համար հեղինակաւոր դէմքեր, — իրենց ներկայացնելիք ու ներկայացուցած գործը, անշուշտ ուրիշ շատ մը այդ ու այդորինակ արդիւիշ բայց հիմնական ուրիշ պատճառներով եւս, օժտելու ոգիով մը, յատկութեամբ մը, որ բաց թողուր ան ուղին նոր մտքերու ու նոր ըմբռնումներու առջեւ:

Այդ դահունո՛ւ բնականաբար, ժամանակ, ու երկար ժամանակ, հարկաւոր էր մարտելու այդ արուած ննունդը՝ անոր յատկութիւնները գնահատելու նախ ժամանակ հարկաւոր էր վերլուծելու այդ մտաւորական պաշարը՝ անոր բազմաթիւ կատարելէ, անոր պակասաւոր կողմերը կշռադատելէ առաջ՝ նորանոր շփումներով ու նորանոր թելադրութիւններու տակ:

Հետզհետէ ճոխացած ու ճկունացած մեր լեզուին քով՝ մեր գրականութիւնը կը մնայ ամուլ ու անհիւթ: Կը մնայ ան անհաղորդ պիտութեան ընդ առաջ դրած ճշմարիտ ու գրական ծանօթութիւններուն, որոնք կրնան միայն տալ գրականութեան մը այն կեանքը, որուն անոնք կը կազմեն բանական ու անսխալ համարատուութիւնները: Ու այն մեծ հոսանքը որ՝ կէս դարէ աւելի կայ՝ սկըսած է վերելքը չընել քաղաքակիրթ ազգերու գրականութիւնները, տակաւին արձագանգ իսկ դատած չէ մեր գրականութեան մէջ: Այս վերջինին բարեշրջութիւնը ըլլալու է, ուրեմն, դանդաղ ու դժուարին:

Խոչոր սխալ մը պիտի ըլլար միեւնոյն ժամանակ եթէ պնդէի թէ չեղան, իսկապէս, վերջին մէկ-երկու տասնեակ տարիներու մէջ փորձեր հայ գրականութեան նոր շունչ մը տալու համար: Չպիտի ըսեմ, դարձեալ, որ այդ չըջանին հին գրականութիւնը այնքան ամբապէս խորոխուած մնաց իր երբեմնի բոլոր արտայայտիչ պատկանելիութեանը մէջ: Մասնաւոր ու գեղեցիկ ճիւղեր փորձարկուեցան՝ զայն կատարելագործելու նպատակով մը, նորագոյն ըմբռնումներու թելադրանքով մը: Անոր տարազը, կարելի է ըսել, յաջողեցան փոխել՝ բայց ո՛չ ատաղձը, որ կը մնայ նոյնը, կամ դասական ընդունուած ասացուածքով մը՝ յաջողեցան փոխել անոր ձեւը բայց ո՛չ հիւնը: Ու այդ ալ որովհետեւ քաղաքակրթութեան հետ սկսանք ունենալ վերջապէս, թէեւ խիստ սահմանափակօրէն, շփում մը, Կըռահեցինք այդ վայրկեանէն որ քաղաքակրթութեան գրական յղացումը ունէր բան մը, որ կը տարբերէր մեր սովորածէն, մեր գրական ըմբռնումներէն, բայց մեր ճարտարւորումին մէջ չկրցանք թափանցել անոր ճշմարիտ ոգիին ու մեկնաբանեցինք զայն մեր պակասաւոր զարգացումին բոլոր թափովը, միեւնոյն ատեն համոզուած մեր անսխալականութեանը:

Այդ օրէն հիւնին քով սկսաւ նոր բայց հարեւանցի գրականութեան մը սկզբնաւորութիւնը. բացուեցաւ դարադուրը աղմկալից սոփեատութիւններու՝ որ տակաւին զաղրած չին արձագանդելէ հայ մտաւորական հոգին մէջ. ու անշուշտ այդպէս ձեւուած ու չափուած գրականութիւն մը՝ ձգտումի գրականութիւնը չէր ու անկարող էր իր տեւական դպրոցը ունենալու:

Մեր գրական հայրերը ու անոնց դպրոցին հաւատարիմ յաջորդները, միւս կողմէ, եթէ չստեղծեցին իրենք իրենցմէ գրական նո-

րութիւններ, իրենց տքնութիւններուն մէջ, չի դարբնեցին ալ սակայն ախալ գրականութիւն մը, որ չխօսիր ո՛չ իրենց զգացումներուն, որոնցմով տոգորուած էին, եւ ո՛չ ալ կրօնական եւ ուրիշ ըմբռնումներուն, որոնցմով ներշնչուած էին: Անոնք եղան խղճամիտ հետեւողներ իրենց վերանորոգած ու արդուարդած գրականութեան թելադրութիւններուն, ու այդ ուղիին մէջ եթէ չտուին գլուխ գործոցներ՝ իրենց արատադրութիւնները մնացին, սակայն, իրենց միատիքական ոգիին բարձրութեան ու վեհափառութեան մէջ:

Երբէք զարմանալի չէ, դարձեալ, զարգացողական կամ յառաջդիմական այն յամեցումը հայ գրականութեան մէջ, երբ միւս կողմէ նկատի ալ առնենք թէ չափազանց դժուարին է, նոյն իսկ ամենամեծ պատառը պայմաններու գոյութեան պահուն՝ յաջողութեամբ ու կարճ ժամանակի մէջ իրականացնել գրական բարեփոխութիւններ, որոնք իբր նորութիւն պիտի բաղխին ոչ միայն մոլեռանդ գրչակներու, սխալ կամ ճիշտ փառքերու կատաղի զիմադրութեան, այլեւ՝ հասկնալի ու մարսելի դառնալու համար, պիտի կարօտին համեմատաբար երկար ժամանակի մը եղծանիչ աջակցութեան, որուն ունենալիք տեւողութիւնը, ինչպէս ընդնշմարել տուի, համեմատական պիտի ըլլայ, բնականօրէն, միջավայրին ներկայացուցած պայմաններու բնոյթին հետ:

Եւրոպական գրականութեան վերանորոգիչները, հակառակ որ ան ընդդիմադիր ոգիով մը չէր ներկայանար նոր մտքերու ու նոր ուղղութիւններու հանդէպ, զայն զիտական հողին վրայ դնելու համար թեթեւ պայքարներ չէր որ մղեցին ու նուազ տքնութեան չմտնուեցան: Ու այդ գրականութիւնը յանձնած իր անցեալ փառքին բոլոր պատկառելիութիւնը պատմութեան, ու գլխաւորութեամբ ժամանակակից յառաջդիմութեան անխուսափելի ճշմարտութիւններովը, սկսած է արդէն ստանալ կապտիչ հրապուրանք մը եւ արժանաւոր քնահատութիւն մը, թէեւ քիչ առաջ այդ նոյն գրականութիւնը ըլլար անհասկանալի ու գայթակղալից: Գիտական միտքը խմորած է այլեւս եւրոպական գրականութիւնը, ու այդ միտքն է որ կաշտարակէ միայն անոր արժէքը այսօր, այսինքն կը կազմէ անոր ճշմարիտ հիմը:

Շատ հեռուները չեմ ուղեր երթալ այս խորհրդածութիւններու մէջ. սակայն կուզեմ մատնանիչ ընել այն տիրական կարեւորութիւնը զոր այսօր ստացած է գիտութիւնը ո՛չ միայն կեանքի նիւթական ճշմարիտ ըմբռնողութեան՝ այլ եւ անոր բոլոր արտայայտութիւններուն մէջ:

Գրական գեղեցկագիտութիւնը այլեւս չըմբռնուիր այնպէս ինչպէս երբեմն զայն կը սահմանէին: Ու գեղեցկագիտութիւնը, ընդհանուր գեղեցկագիտութիւնը ինքնին, ենթարկուած է այսօր ընականին ու շօշափելիին վերլուծական ու համադրական անպաճոյճ

սխտեմիւն. անոր ճշմարտին հպումով մը արձակած պատգամները, օրէնքներ ըլլալէ դադրած են, որովհետեւ անոնցմէ ծագած թելադրութիւնը չէ որ կը սահմանէ այսուհետեւ անոնց ճշդութիւնը այլ, ինչպէս ըսի: գիտական ստոյգ ու մաթեմատիքական քննութիւնը:

Մտահոգեցուցիչ կէտը հոն է սակայն որ մեր բոլոր պարբերական հրատարակութիւնները, իրենց բովանդակութեամբ կամ կը շարունակեն յաւերժացնել հին ըմբռնումները եւ մամ կը յամառին ըլլալ ինկած զրականութեան մը փայլուն դաստիարակները: Մէկը թէ միւսը ֆլեասակար են, սա տարբերութեամբ սակայն որ առաջինները ենթադրել չեն տար անբացառօրէն անկարողներու խմբագրութիւն մը, ու իրենց բխալ ուղին հիմնած ըլլալ կը թուին սովորամոլութեան մը վրայ, որովհետեւ ատով միայն կրնան գոհացում տալ զիրենք ընթերցողներուն, որոնց միտքը այդպէս պատրաստուած է: Այս դասակարգին կը պակսին, հաւանօրէն, նոր ուղղութեան մը դժուարութիւնները դիմագրաւելու միջոցները կամ յանդգնութիւնը. բայց միեւնոյն ատեն առ ըսել չէ թէ անոնց շարքերուն մէջ չեն գտնուիր հին զրութեան համոզուած դպիրներ:

Երկրորդ դասակարգը իսպառ կորսուած ու կորստաբեր ըլլալու քնոյթը ունի: Ո՛չ թէ որովհետեւ հարեւանցի զրականութեան մը ուղին բռնած է, ու կը թակարդէ այդ ծուռ ճամբուն մէջ բազմաթիւ մտքեր, այլ որովհետեւ իր համբակութեան մէջ՝ ճշմարտութիւնը կամ ձգտումի զրականութիւնը ընդգրկած ըլլալու պարզամիտ ու անսխալական յաւակնոտութիւնը ունի:

Այս բոլորը տխուր է:

Այդ վայրկեանէն անհրաժեշտ կը դառնայ ներմուծումը լաւ ըմբռնուած գիտական դաստիարակութեան մը սերունդներու կրթական գործին մէջ. ու այդ վայրկեանէն անհրաժեշտ կը դառնայ, դարձեալ, մտիկ ընել զիտութեան խօսքին՝ անկից օգտուելու խոհեմ մարմաջով մը, որքան ալ զարգացումի մատաղ հասակէն անդին անցած ըլլանք:

Ինքնազարգացումը տարիք ու հասակ չունի: Հետեւաբար, այդ տեսակէտով թափանցուած, օժտենք գիտական առատ նիւթերով մեր բոլոր հանդէսները: Արեւելեան Մամուլը, լաւագոյն հանդէսը իր անուանակիցներուն մօտ, մասնաւորապէս մատնանշուած է այդ դերին համար:

Յառաջիկային կը խօսիմ զիտութեան ընդհանուր արժէքին վրայ, միեւնոյն ատեն կը խոստանամ ժամանակ առ ժամանակ «Գիտական նորութիւններու փունջ» մը տալ Ա. Մամուլի ընթերցողներուն:

ՄԻՍԱԲ ՊԱՆՏԱՍՈՐԵԱՆ

ՄՐՏԻ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

ՆՈՐ ՄՐՏ ՀԻՆԻ ՏԵՂ

ԹԱՐՄ ՄՐՏ ՕՐԵԿԻ ՏԵՂ

(Այս յօդուածը կը բաղկանայ ամբողջ չորս մասէ որոն կեսը գիտական է, մեկ ֆառորդը կնոջական եւ մնացեալն ալ ֆննական-խնաստասիրական) :

Ո՛հ, սրտի խնդիրներ, պիտի բացադանչեն հիմայ քիթիբիոսներ եւ տիրացուի մը խորհուրդ խորինը զեղզեղելուն պէս — թէեւ արեւատեան սոխակներն ալ կը զեղզեղեն — խաչ պիտի հանեն երեսներն, ծունկ մը աղօթք պիտի ընեն երբ տեսնեն վերնագիրս եւ անոր տակ անունս, որ մեծ անլուր գայթակղութեան մը պատճառ ըլլալու կոչուած է :

Բայց թողունք որ անոնք՝ քիթիբիոսներ, փողոցէն անցնող կիներուն խօսք նետելու պէս, մեր հոնէն ըսեն ու մտածեն իրենց զիտցածը, ամբարշտութիւն համարեն այս յօդուածս, որ կապ չունի երբեք Կորին վարդապետի յօդուածին հետ եւ վախ . . . Կրօն, Ժողովէն :

Ինչո՞ւ մենք ալ մեր եւրոպացի սեռակիցի ելուն պէս չմտածենք ու չզրկենք, երբ մենք ալ այրերուն պէս եւ չափ հեղ անոնցմէ ալ աւելի ուղեղ, հոգի եւ սիրտ ունինք : Ալ հերիք է որքան ատեն որ լոկ *matronequins* եղանք, ստրկարար ծառայեցինք էրիկմարդոց եւ սիրոյ համը առինք . . . երբոր անոնք ուղեցին :

Ուրեմն՝ *chacun pour soi* :

Չուզողը Աւետարներին թող երթայ եւ ուզողը Մամուլին :

* * *

Կարգացիք հարկաւ դուք ալ ինծի՝ պէս անցեալ չաբաթ օրուան Մանգուսին, ուր գրուած էր թէ, ասկէ վերջ կարելի պիտի ըլլայ հին սիրտերուն տեղ նորեր եւ չաբախող սրտերուն տեղ բարախուններ զետեղել : Փորձերը Ամերիկայի մէջ կատարուած են եւ աս ինքնին արդէն զօրաւոր փաստ մըն է թէ մօտ ատենէն սրտի խնդիրներն ալ տարբեր փուլերու մէջ պիտի մտնեն :

Ա՛լ կրնաք երեւակայել թէ ինչեր պիտի ըլլան եւ թէ ի՞նչ անհամ կատակերդութիւններու տեղի պիտի տան այդ փոփոխութիւնները, որոնք ակամջի, ձեռքի, ոտքի, աչքի փոփոխութիւններուն չեն նմանիր երբեք :

Երեւակայել սիրտ մը, որ բարի է, զթափելտ է ու աղմիւ եւ յանկարծ պէտք կը տեսնուի փոխուելու, նորոգուելու . . . ինչպէս

կը նորոգուին ի հիմանէ խաբլւած՝ հինցած տուները, եւ անոր տեղ
կը դրուի ուրիշ մը սիրտը, կապիկի մը օրինակի համար՝ որ ըստ
է՛ր լիցանալու է՝ ազնիւ է՝ որչափ կարելի է՝ երեւակայել կապիկի
մը սիրտը:

Այս հաշուով, թուաբանօրէն խորհինք քիչ մը, երբ օրինակի
համար Այվադեանին համար պէտք ըլլայ նոր սիրտ մը, ես իմ մտ-
տիս, հինը՝ Երուսաղէմի համար բարախողը, կ'առնեմ, եւ կուտամ
Արամ Անուոնեանին՝ եւ անոր տեղ զեաեղել կ'ուտամ, Տիրայր վար-
դապետին սիրտին պէս հատ մը, որով գոնէ աղատած կ'ըլլանք սա
սաղմախան արցակներէն եւ ճիշդ մարտիրոսական գծին վրայ լռանող
Մէսսօմբրի շողեհաւերու ամբարներուն պէս, պարսպ խօսքերով
լեցուն գրպաններէն:

Համբարձում Ալաճաճեանի, յարգելի մարդ . . . իր ակնոցով
յաւելտեանական երկայն բառաբանութիւն եւ կարճ եւ աղքատ խմբագրա-
կաններով, սիրտը եթէ հարկ ըլլայ փոխելու, հինը առնելու եւ իբր
նմոյշ պահելու է եւ անոր տեղ դնելու է Աստանայի հեզ եւ բարի
գառնուկի մը սիրտը . . . :

Ուսումնական խորհուրդին սիրտը Դատաստանական խորհուրդին
եւ Դատաստանական խորհուրդին Ուսումնական խորհուրդին տա-
լու է եւ կ'ուսեցնանք . . . կատարեալ գօնեճի մը: Թէ ինչպէ՛ս: Ե-
րեւակայեցէք որ երբ Ուսումնական խորհրդոյ անդամներուն սիրտը
բարախէ, եղած փոփոխութեան համաձայն, ո՛րչափ առեն Ղալա-
թիոյ խորհրդարանը դիմող ըստը երկսկս օսուցիչները, պիտի հրա-
ւիրուին բացատրութիւն տալու թէ՛ ի՞նչ բողոք ունին իրենց ա-
մուսններուն դէմ եւ թէ ինչո՞ւ համար ապահարգան կը պահանջ-
են, Մինչդեռ իրականութեան մէջ ուսուցիչները, անօրէններուն
եւ թաղ խորհուրդներուն դէմ է որ կը բողոքեն եւ ապահարգան
պահանջելու տեղ . . . արձակուրդի ամսականներն է որ կը պահանջ-
են: Իսկ Դատաստ. խորհուրդին դիմող աշխատներն եւ կրնան լինել
տի հարցնեն թէ՛ վկայական ունին օգնական մասնագէտի, ո՞ր վար-
ժարաններուն մէջ դասախօսած են, ո՞ր անօրէնին եւ կրտս թող-
խորհուրդին դէմ բողոք ունին, կազմ. կանոնադրին 18րդ յօդուածը
ի՞նչ կը արտադրէ: Եւ եթէ երբէք ասոնց մէջ գտնուի կին մը որ
ամուսնալուծութիւն կը պահանջէ, ինչպէ՛ս որ կը գտնուի միշտ, անոր
ալ պիտի պատասխանեն թէ՛ «Տիկին, ձեր խնդիրը նկատողութեան
առնուեցաւ եւ որոշուեցաւ . . . որ մասնագէտի մը քննութեանը
բովէն անցնիք . . . »:

Առնենք զարձեւալ բանաստեղծ Եղուարդ Գոլանճանի սիրտը եւ
դնենք մեր թաղին անաստի մարմնին մէջ, հետեւեալ օրը զաւեշ-
տունակ շաքաթաթերթը, այդ անաստին կողմէ՛ր դրուած սօմե մը
պիտի հրատարակէ սա՛ վերնագրով «Դպրոցին սահառները» Ո՛հ,
երեւակայեցէ՛ք, սիրելի քոյրերս, կըցածնուդ չափ երեւակայեցէ՛ք

եւ ապահով եմ թէ կուշտ ու կուռ պիտի խնդաք:

Ինչ դուարձալի է տեսնել դարձեալ Աբիկ Մուպահանճեանը, որ սիրտը կը կրէ, օրինակի համար Զիլինկերեան Տ. Եղիշէ վրդի: Այդ սիրտը կրած միջոցին ճամբան երբ հանդիպիք իրեն եւ «բարեւ Մ. Մուպահանճեան» ըսէք, ապահովաբար իբր վարդապետ Հայ եկեղեցւոյ «Աստուած պահապան» պիտի պատասխանէ ձեզի իր եկեղեցականի հասակին վայել քօնով մը:

Ինչե՛ր ինչե՛ր պիտի ըլլան, սրտի ինչ անլուծելի խնդիրներ վայրկեանաբար պիտի լուծուին . . . դեղագրով մը, որ բնականօրէն տարբեր պիտի ըլլայ հիմակուան դեղագիրներէն:

Մանկավարժութիւնն ալ պիտի օգտուի: Դպրոցին մէջ երբ տըղայ մը չար սիրտ ունենայ, վարժուհին անմիջապէս պիտի դիմէ թաղ. խորհուրդին, որ աղքատախնամի բժիշկը կանչելով, այդ տըղուն չար սրտին տեղ, բարի, համեստ եւ հեղ սիրտ մը պիտի դետեղէ, հաւէ մը առնելով:

Եւ օր մըն ալ մեր թերթերուն չորրորդ երեսի ռէքլամներու բաժնին մէջ, հետեւեալ կերպով խմբագրուած ազդեր պիտի կարդանք.

«Այրի տիկին Եւա * * * եան, կը ծանուցանէ թէ իր ամուսինն «մեռնելովը ա՛լ պէտք չունենալով իր այժմու սրտին, որ կը բա-
«բախէր միայն հանգուցեալ ամուսնոյն համար, մտադրած է փոխել
«իւր հինը նորի մը հետ: Ուստի, կը խնդրէ սրտի հայթայթիչներէն որ
«հաճին փափուկ, ալիսիւ, չէնք շնորհք, քիչ մըն ալ լայն, կէս օխայ
«ծանրութեամբ սիրտ մը տանիլ իրեն Ս. Թաղ, . . փողոց թիւ . .
«Վճարումը կանխիկ եւ գոհացուցիչ:»

Կամ.

«Սիրտ մը ծախու է, որ ասկէ առաջ սեփականութիւնն էր հա-
«րուստի մը եւ որ այժմ աղքատացած ըլլալով եւ ալ պէտք չունե-
«նալով այդ փուխ սրտին, ի վաճառ հանած է շատ համեստ զինով
«մը: Այս սիրտը ունի մէկ քանի առաւելութիւններ, եւ շատ քիչ
«թերութիւններ: Դիմել Կ. Թաղի քարոզչին սենեակը:»

Կամ.

«Ստորագրեալս պատիւ ունիմ ծանուցանել արդոյ հասարակու-
«թեան թէ՛ ասկէ առաջ իմ զրացուհիներէս յոյն աղուոր աղջիկ մը
«կը սիրէի, հիմակուան սրտովս. բայց պատճառով մը կիսատ մնաց
«Ս. Սարգիս մը ըլլալու փափաքս, եւ նկատելով որ այս սրտով
«միշտ պիտի սիրեմ դայն, ինչ որ չեմ ուզեր, որոշեցի ծախել: Այն
«երկասարդները, որոնք պէտք ունին սիրող սրտերու թող հաճին
«դիմել. Ծ. գիւղ. անկիւնի սափրիչին»:

Եւ կամ թերթին երրորդ երեսին մէջ.

«Հաճոյքով կը ծանուցանենք թէ, ուրիշ թերթի մը կարեւոր
«մէկ աշխատակիցը որ ասկէ առաջ մեծ հակառակորդ մը եւ մեր

«գործերը խճճող մըն էր, այս անգամ, իր հին սիրտը թարմ եւ նոր
«սրտի մը հետ փոխած է եւ որով եղած է մեզի բարեկամ, Մաղ-
«թենք որ այս նոր սիրտը երկար ժամանակ մնայ մեր յարգելի նոր
«աշխատակցին մարմնին մէջ, վայելելու համար իր բեղուն դրչին
«արտադրութիւնները, Ուրեմն յաջորդ թիւով յօդուած մը նոր սրտով
«գրուած»:

Կամ հետեւեալը օրուան դէպքերուն կարգին մէջ.

«Անցեալ օր կարգ մը գինովներ դանակի հարուածով մը վերա-
«ւորած են սիրտը Բ. Էֆէնտինն որ անմիջապէս հիւանդանոց փո-
«խադրուելով տեղը առժամանակեայ կերպով պզտիկ իշուկի մը
«սիրտ դրուեցաւ»:

Կամ Պատրիարքարանի լուրերուն բաժնին մէջ.

«Կրօն, Ժողովը իր վերջին նստին մէջ որոշեց որ * * * առաջնոր-
«դական տեղապահ Տ. * * * վարդապետի ամբարշտական միտումներ
«ունեցող սիրտը փոխէ եւ անոր տեղ հովիւի մը սիրտը դնէ, որ
«ըլլայ պարզ, աշխատասէր եւ բարի: Այս որոշումը հաղորդուեցաւ
«երէն» որ եթէ չգործադրէ սքեմը պիտի առնուի»:

Եւ ալ աս ասանկ պիտի երկարի չարքը այս տեսակ ազդերու,
քանի որ ամէն մարդ քիչ թէ շատ դժուոյ է իր սրտէն եւ կ'ուզէ
զայն փոխել:

ՍԻՐՎԱՐԴ ԶԱԳՐԵԱՆ

ՃԵՐՄԱԿ ՈՒ ՍԵՒ

Ն Ի Շ Ե Ր

Հարցուցի մեր խմբագրապետին.

— Լսեցի՞ր կամ կ'լսե՞ս յանդիմանական ձայներ հօրդ զամբանէն
արձակուած:

— Ի՞նչ առթիւ, ինչո՞ւ:

— Չկարդացի՞ր, բարեկիչատակ Ներսէս Պատրիարքի տառափո-
խութեամբ մը մկրտած՝ Փռ . . . (ն) ջ պատուական շաբաթաթերթի
վերջին թիւը:

— Այո՛, կարդացի ու կուշտ ու կուռ խնդացի, յօդուածի մը
տուած ամակամներուն ընտրութեան վրայ հիացայ, եւ միամտաբար
տուած խրատականին վրայ ալ որոշեցի՝ այն օրն որ Փռնջի պատ-
ուական խմբագիրն քահանայական կարգը մտնէ, անոր խոստովա-
նանք մ'ըլլալու. ա՛յսքան, ասկից աւելին քեզի կ'թողուի: Եւ ահա
ուրիշ նամակ մ'ալ երուսաղէմէ հասցէիդ: Եւ մեր խմբագրապետը
յանձնելէ յետոյ ինծի Փռնջ եւ Մասիս մաքրակրօն շաբաթաթեր-

թերու վերջին թիւերը, գլանիկ մ'աւ վառեց, ինքն իր վրայ դարձաւ եւ մտաւ իր գրասենեակը:

×

Արդ՝ սկսեց գրասեղանին առջեւ նստած մտածել՝ յանցանքը Փռնցի՞նն, Մասիսի՞նն է՝ թէ հորեղոնին վրայ փախիլոյ ոսկինեւրունը:

Ալփիարի յօդուածը լի՛րք ու լպի՛րշ եւ յօդուածագիրը սինը-քո՛ր, դռնի՛կ, անդարելե՛շտ կոչելու չափ իր կօշիկէն վեր պիտի ելնէ՞ր Տիար Ալաճաճեան, եթէ Յամնէ ի վեր զիշեր ու ցերեկ արթուն ու քնացած աչքին առջեւ չխախտային այդ հեռաւոր տա-նեակ մը ոսկիները:

Մամուրեանի ձայնը իր դամբանէն լսելու ճիգը պիտի թափէ՞ր սիրելի Ալաճաճեան էֆէնտին, եթէ Ամերիկայէ անուշ անուշ ոսկի-նեւրուն արձագանգը՝ անանջներուն մէջ՝ չդռնէին: Ապահովապէս ո՛չ:

Ուրեմն այս ամեն չարեաց պատճառն ո՛չ Ալաճաճեանն է, ոչ Տիգրանն եւ ոչ ալ Ալփիարը, ո՛չ Ա. Մամուրը եւ ոչ ալ անոր իմբադիրը, այլ թաւանճեանն էֆէնտին, որ ձրի ու անճումէր փառտարաններ կ'դռնէ, մինչդեռ չեմ կարծեր որ մօքէն իսկ անցնէր թէ ի հարկին անոնք կրնան իր քանի մը ոսկին համար իրենց պաշտած կուռքն ալ այրել, անոր ուղղած իրենց աղաչական, պաղատական նամակներն ալ մոռնալ եւ մրցանակը ես պիտի չահիմ ըսելով այսքան յառաջ երթալ:

Մրցանակի հրատարակման օրը ուրիշ բան չէի ուզեր, այլ Փռնցի եւ Մասիսի իմբադիրներուն դէմքը տեսնել, առանց անսուքելու: Բնա՛ւ չե՞ն մտածեր արդեօք թէ կրնան իրենց յոյսերը ջուրը իյնալ . . . :

Tableau . . . :

Բայց թաւանճեանն էֆէնտի անշուշտ ապերախտութեամբ չվարուելը եւ արժանի կոմ անարժան այս երկուքին ալ՝ նետած շոքաբէն մէյմէկ կտոր բաժին կ'հանէ, չէ՛, այսքան ապերախտութիւն չընէր անոնց՝ արժեքէ մին, ինչպէս ըսի, ետին առջին չնայիր եւ առջինն յիշածը՝ կ'ուրանայ, իսկ մեւսը իր խելագատակին օյժ կուտայ եւ դերեղմանէն ձայնիւր լսելու չափ յատաճ կ'երթայ ի պաշտպանութիւնն ոսկիներուն՝ ներեցէ՛ք պիտի ըսէի թաւանճեանին:

Իմ ամենապատուական Ալաճաճեանն էֆէնտի, դո՛ւ որ մահուանէն անպին ալ խօսակցելու չափ երեւալատութիւն ունիս, մեղադրելի չես, բայց ամեն մարդ քու կերպով խորհելու ստիպուած չըլլալը՝ իրեն համեմայ խմբակիւր, դիմեմ անշուշտ:

Մամուրեան իր գերեղմանին մէջ մտնելէ առաջ, գիտե՞ս թէ ինչ ըսած է իր միակ տղիին՝ Ըմեմ քեզի՝ որպէս զի ուրիշ անթիւ, այն

ալ քու օգտիդ համար, երեւակայութիւնդ շատ չչարչրկես այդ տարիքիդ մէջ, վնասակար կրնայ ըլլալ քեզի: —

«Տղամ» կ'աւանդեա թէ վիշալը եւ ծերութիւնը ո'ւր բերին հասցուցին զիս, վիճակիս ծանրութիւնը կ'զգամ, շատ շատ 1-2 ամիս կեանք հազիւ ունիմ, Սմբողջ կեանքս պայքար մ'եղաւ, պայքար տղիւսութեան դէմ, ապերախսութեան դէմ, կեղծաւորութեան դէմ, պայքար ճշմարտութիւնն ուրացողներուն դէմ, ես իմ պարտք կատարած կ'զգամ, միաքս խաղաղ է, խեղճ հանգարտ, է՛հ, քիչ թէ շատ ծառայութիւններս գնահատող մեծամասնութիւն մ'ունիմ, ապերախտներու քով երախտաւորներ ալ կան, որու փայլուն մէկ օրինակը տարի մ'առաջ տեսնելու ամենամեծ գոհունակութիւնը ունեցայ:

«Մօտ է այն ժամանակն ուր դու պաշտօնապէս պիտի իջնես հրապարակագրութեան ասպարէզը, թէեւ ապերախտ բաց յուզումնալից եւ բարոյական գոհունակութիւններով լեցուն: Երբէք մի աշխատիր քիչ թէ շատ իմ շինած անուանիս հետեւ պատասպարութիւն աշխատէ՝ դու քեզի համար անուն մը չինել: Երբէք մի՛ վնասիր խոչընդոտներու առջեւ կանդ մ'առնել, պիտի տեսնես կեղծ գրմակներով ծածկուած չղոմոզ արարածներ՝ անցի՛ր, պիտի լսես հայհոյութիւններ՝ ոչ թէ միայն գործիդ՝ այլ նոյն իսկ անձիդ դէմ՝ արհամարհէ, պիտի հանդիպիս քարեպաշտութեան, կրօնամոլութեան չարով ծածկուած ճշմարիտ հրէշներու, փառամոլներու, չարասիրտներու՝ սրտնք ամենաթեթեւ կայծի մը՝ կրակ կա՛յ՝ պիտի աղաղակեն անամօթբար, թէեւ բուն իսկ իրենք ըլլան մեր եկեղեցին քանդողները՝ մի՛ զարմանար երբէ՛ք, այլ անշուշտ շարունակէ քու գործդ եւ կամացուկ մը անոնց կեղծ պիմակը վարձանելու աշխատէ, զրամի համար իրենց կրօնը սկզբունքը, դաւաճն անգամ ծախողներ պիտի տեսնես ամեն օր ու ժամ՝ մի՛ դայթակղիր մի՛ զարհուրիր՝ այլ զթա անոնց վրայ եւ դո՛ւ քու ուղիդ մի՛ ընդհատել: Քննադատելէ ու քննադատուելէ երբէք մի՛ երկնչիր՝ այդ իսկ է բուն հրապարակագրի նուիրական պաշտօնը: Զգուշացիր միայն եւ միայն շահու համար ծնող էակներէ, հետու կեցի՛ր կրօնական ըսուած դասակարգէն, յարգէ՛, կ'լսե՞ս, յարգէ սոսկ անոնցմէ՝ — թէեւ հազուադիւրս — արժանիք ունեցողներն, առանց բարեկամ ըլլալու, պաշտօնակիցներուդ քսութիւններէն մի՛ վախար, բացարթուն կեցիր, եթէ բան մը չգտնեն ուղղակի ըսելու անուղղակի քեզի վնասելու համար ամեն բան ընելու կարողներ շատ կան անոնց մէջ, անշուշտ կ'հասկնաս թէ անոնց մէջ շատ արժանաւորներ ու գրչի ու գլխի տէր անհատներ ալ չեն պակտիր: Իմ սիրածներս եւ պաշտածներս ո'չ սիրելու եւ ո'չ ալ պաշտելու պարտաւոր ես, դու քու շաւիղդ ինքդ յարդարէ, սիրէ՛ ուղղամտութիւնը, ճշմարտութիւնը, արդարութիւնը, վերջ ի վերջոյ անոնք միայն կ'յաղթանակեն:»

Ահա թէ ինչ ըսած է իր կենդանութեան ժամանակ Ա. Մամուրչի Հիմնադիրը — Խմբագրապետը իր ուրիշներն, եւ այս ամենէ՛ զատ ուրիշ բաներ ալ աւելցուցած է, զորս արտօնուած չեմ այժմ գրելու, այսքանն միայն ըսելու իրաւունքը տուած ըլլալուն թերթիս Խմբագիրը:

Արդ՝ երբ ի կենդանութեան հայր մը իր զաւակին պէտք եղածները կ'խօսի, խելքս չզգար թէ ինչպէս կրնայ իր զաւակները գերեզման մտնելէն յետոյ փոխել եւ փոխանակ ուղղակի զաւակին ըսելու, ելնէ խօսի այնպիսի մէկու մը որ իր կենդանութեան բարեկամն ալ չէ եղած կարծեմ: Բայց մի՛ զարմանաք, միշտ Մամուրչեանի ոչ-բարեկամներն են որ յանկերգի՝ մը պէս կ'ըրկնեն ու կը կրկնեն իրենց դործին չյարմարող ո եւ է բան մը երբոր կարգան Ա. Մամուրչի մէջ եւ այնպիսիներն են լոկ որ անդրչիրիմեան ձայներ ու խօսքեր լսելու անանկնայատուկ մենաշնորհն ունենալ կը կարծեն, միամտաբար յուսալով որ ընթերցողները կրնան խաբել եւ քանի մը թերթ աւելի քչել, տկար միջոց՝ նոյնքան տկար ուղեղներու յատուկ:

Բայց կ'հասկնամ երբ Ալաճաճեան մը այսպէս կ'խորհի եւ կը գրէ, սակայն եթէ կայ կէտ մը որ անըմբռնելի է ինծի համար, այն ալ Մասիսի, — որ միշտ ինքզինք սալոնի թերթ յորջորջելու գովելի տկարութիւնը ունի, — «գրչի հեգնանք»ն է, այդ յօդուածին մէջ Մասիսի խմբագիրն իր աւանդական զգուշորդ ու պահպանողական ինքնամփոփումէն կ'լլըծի, հին պատեանին տեղ նոր մը կ'անցնէ վրան, աջ ու ձախ Փռնցին պէս անակամներ կ'բաշխէ, միւսուսակաւորքիւն, բռնագրօսիկ սրամտութիւններ՝ որոց համար հողի կուտար քանի մ'օր առաջ եւ որոնք այն ժամանակ բռնագրօսիկ չէին, անձնակաւ վիրաւորակ, ճախակութիւններ եւ, եւ:

Ասկից զատ քննադատական յօդուածներ հրատարակող թերթերն հակառակութեան մէջ ընկած կ'հռչակէ, եւ ինչ բանի որ ինք բռնադատեալ կ'հետաքրքրուի, կ'կարծէ որ անպատճառ իր ընթերցողներն ալ հետաքրքրութեամբ կ'կարգան զայն. գովելի կարծիք մ'է այս եւ քանի որ արմատացած է՝ զայն բարեփոխելու ճգնին՝ աւելորդ աշխատութիւն մը կ'նկատեմ, միայն կ'մոռնայ ինք թէ՛ Ա. Մամուրչաւ համոտօտ ձեւով մը հրատարակած է թաշանձեան մրցանակի պայմաններն եւ՝ իբրեւ քաղաքավարական պարտք՝ քանի մը խօսք ալ իր կողմէ աւելցուցած. բայց կ'հարցնեմ, Տիար Մասիս, քանի՞ յօդուած հրատարակեց Ա. Մամուրչի, եթէ կ'կարծէք թէ՛ հակառակ իր մէկուն ու միւսին հրաւեր կարդացած չըլլալուն՝ իր պաշտօնակիցներէ ոմանց պէս, հակալքողական յօդուածներ չէ ստացած, կը սխալիք, ստիպուած զգաց հրատարակել ՆՐԿՈՒ յօդուած, զորս չէր կրնար մերժել, նկատելով որ գրողներն իր աշխատակիցներն էին եւ երկուքն ալ սիրուած գրիչներ:

Հետեւապէս լաւագոյն չպիտի՞ ըլլար Մաւիսի լռել եւ ուրիշ-
ներու դատը պաշտպանելու իր հնամենի ու գէշ սովորութիւնը այս
պարագային չգործածել, երբ Յ. Ալիբար ուղղակի խնդրոյ առարկայ
պիտի դառնար եւ որքան ալ դարձդարձիկ ըլլար իր գրեջը, ինչո՞ւ
չմտածէր թէ Թաւաշանճեանի ոսկիները յաւիտենապէս չպիտի կըր-
նային իր գրպաններուն մէջ հոսիլ:

Է՛հ, բայց եղածը եղած է եւ քանի որ եթէ հակալքուական
խնդիր չըլլար՝ ընթերցողները անպատճառ թաղականի, հոգաբարձուի,
տէրտէրի, վարժապետի տափակութիւններ որ յաւիտենական միօրի-
նակութիւններ պիտի կտրդային Մաւիսի մէջ, ինչո՞ւ համար ներելի
չըլլայ անոր իր ամենէ չափ գնահատած աշխատակիցներէն մին նա-
խատելու չափ յառաջ երթալ եւ իր պաշտօնակիցներէն միոյն թեր-
թին պարսաւ մը նետելու անգոր ճիգերուն մէջ տապալակիլ:

Կշիռին մէկ կողմ Յ. Ալիբար, — Ա. Մամուշ, միւս կողմը Թաւաշան-
ճեան — տասնեակ ոսկիներով, Ամենաբնական չէ՞ Մաւիսի կշիռին
համար՝ վերջնոյն կողմ ծռելը:

×

Նայինք պահ մ'ալ թէ ի՞նչ կ'դրէ երուսողէմէ Սաղիմացին:

«Յարգելի պարոն Նուրհան. — Ա. Մամուշի 37 թիւին
մէջ «Ճերմակ ու Սեւ» խորագրին տակ գրուած յօդուած-
նիդ ցաւ ի սիրտ կարդացի. Վահան ստորագրութեամբ Ձեզ
ղրկուած ամօթալի նամակը՝ առիթ տուած է Ձեզ ձաղկե-
լու առ հասարակ Ս. Յակոբեանց միաբանութիւնը:

Երեք տարիէ ի վեր վանքին մէջ տիրող անկարգու-
թեանց պատճառները անաչառապէս հիմնովին ուսումնա-
սիրողներ՝ լաւ հասկցան թէ ի՞նչ աղբիւրէ ծագում առին
եւ ի՞նչ նպատակով մղուեցան ու կը մղուին դեռ, անբա-
րեմիտ հրատարակութիւններով հանդերձ, որք պատճառ
կըլլան մեր կրօնական ոգին ու հաւատլիքները սառեցնե-
լու եւ բարեպաշտ աղագայիններու տաքուկ սիրտերը ցըր-
տացնելու՝ Սաղիմական սրբավայրերուն հանդէպ:

Նամակագիր Վահանը ո՛չ Արժ. ոչ Գեր. մըն է, այլ
շնորհունակ ուրարակիր մը . . . անուն, որուն արտաքին
ժանգոտ գոյնը կը մատնէ ներքին սեւ սիրտը, տարին մի
քանի անգամ ստիպուած է հիւանդանոց գնալ, մի քանի
ամիս ալ օդափոխութեան երթալ կազդուրուելու համար
(բոլորը վանքին ծախքով): Թող հասկնայ հասարակութիւ-
նը թէ Ս. Փրկչի անկեւանոցին մէկ նմոշն ալ Ս. Յակոբ-
եանց վանքը կը ցուցադրէ, բայց եւ այնպէս, վանքի ներ-
կայ առժամեայ տնօրէն ժողովը զայն սարկաւառ ձեռնա-
դրել տուաւ Հրեշտակապետի մատուռին մէջ ի բացակա-

յութեան միաբանից եւ ժողովրդեան, ի վարձատրութիւն
անոր . . . «զիր մեզս ի վերայ մեղաց»։ Որովհետեւ այդ
չնորոշուակը սովոր է ամէն չիացած բանի մէջ քիթը խու-
թել՝ միայն յաջողկոտ զեառուակ մը ձեռնալու մարմա-
նով։ Կ. Պօլսոյ թերթերէն ոմանք ալ երես տուած են ի-
րեն, մերթ հիւրնկալելով կտոր բրդու խնամատրութիւն-
ները։ Ահա այս է զիմակաւոր Վահանը, որ խելաւր յաւակ-
նութիւնն ունեցած է լպիրշ կերպով քննադատել Ա. Մա-
նուշի ուղղութիւնը եւ նախատել Դպրեմանքի սաները,
որով կը ճշդուի Տիրոջ ա'յն ճշմարտութիւնը թէ՝ «կեղ-
ծաւոր նախ հա'ն զգերանդ յակաւնէ քումմէ»։

ՍՍ.ԴԻՄՍՅԻ

Այս նամակս ինքնին ցոյց կուտայ թէ ինչ տեսակ էակ մ'է Վա-
հան՝ որու նմանները ամէն օր կ'տեսնենք ամէն տեղ եւ ամեն
խնդրոյ մէջ, զժաղդաբար զեալելի է որ մեր կրօնական դասակար-
քը փոխանակ ինքզինք սիրելի՝ ընել աալու ժողովուրդին, ամեն
ճիւղ կ'թափէ զայն իրմէ հեռացնելու։ Եկեղեցին սիրելի յետոյ կա-
րեւորագոյն պարագան է այդ եկեղեցիին պաշտօնական եւս ո'չ միայն
սիրել այլ նաեւ յարգել՝ ձիշտ հակառակն է որ կ'պառահի։ Եկե-
ղեցակաւնները մինչեւ որ չ'նամոզուին թէ առանց իրենց ալ կրնանք
ըլլալ՝ ուղղութիւնք չունին, մինչեւ որ չզգան թէ իրենք եկեղեցիին
եւ ժողովուրդին մէջ պարզ միջնորդի դերէն անդին արմէք մը չու-
նին՝ մարդ չպիտի ըլլան։ Եկեղեցական ըսելով միմիայն՝ քահանա-
յական դասը չհասկնանք, աւելի բարձրերու՝ կ'ակնարկեմ, որովհե-
տեւ ինչ են քահանայից ըրածները՝ եպիսկոպոսներու, առաջնորդ-
ներու, վանականներու ըրածներուն քով ոչինչ գրեթէ՝ եւ քահա-
նաներունը մասամբ մը ներելի է, որովհետեւ քահանայ ըլլալէ ա-
ռաջ ընտանիքի տէր են եւ զաւակի հայր, մինչդեռ ինքզինքնին
բարձրաստիճան յորջորջել առողջներէն մինչեւ փոքրաւորները, —
քիչ բացառութիւններով — որք կուտակրծն փափկասօշոշակ մակղերն
ալ կ'աւելցնեն ըստ սպասուային, իրենց անձնական շահէն եւ ոսկիի
զեզեր՝ ժողովով ու կեղծիքով՝ ծրարելէ զատ ինչ բանի օգտակար
դա՞ծ են ցարդ։

Ահա մրցումի արժանի խնդիր մը։

Բայց ներողութիւն ո' Մասիս, տէրտէրական է դրածս, մոռցայ,
եւ ո' փոքրիկ դո'ւ, ինչո՞ւ ժամ անաջ եկեղեցական կարգին չես
վարկը, որպէս զի ուղղութեան բերեա զիս՝ որ քանի մը առանհակ
ոսկիներու համար զրիչս կուտրել չեմ ուղեր . . .

ՆՈՒՐԷԱՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Այս պահուս հեռագիր մը եկաւ Ս Հոկտ. թուականով որ ինչ ծա-
նուցանէ թէ գերմանական կառավարութիւնը պաշտօնականօրէն
Խուսիոյ հրաւերին Լա-Հէյլ մէջ խաղաղութեան երկրորդ համա-
ժողովին մասնակցելու խօստանալով:

Ռուս եւ Ճաբոն պատերազմին տուած տնազին-վնասներէն եւ
արկաններէն վերջը Ռուսիա աւելի աղէկ եւ փորձով հասկցաւ խա-
ղաղութեան օգուտները: Արդէն Բորթամուծի դաշնագիրը որ վերջ
տուաւ Ռուս եւ Ճաբոն պատերազմին, Անկլո-Ճաբոնական դաշնա-
գիրը որ Բորթամուծի դաշնագրին նախաշաւիղը եղաւ եւ Մարոքի
խնդրին կարգադրութեան վերաբերեալ Ֆրանքո-Գերմանական պայ-
մանագիրը անուրանալի ապացոյցներ են որ մեծ տէրութիւնները
մտադիր են խաղաղութիւնը քսա կարելոյն անվճար պահելու եւ
թէ անշուշտ յօժարութեամբ պիտի ընդունին Ռուսիոյ առաջարկը:

Այդ դաշնադրութեանց առաջինովը Ռուսիա եւ Ճաբոն իրենց
ստացած ծանր վէրքերը բուժելու եւ ելլեմտական մեծ լրացերը
դսցելու պիտի աշխատին: Ճաբոն, որ այսչափ մեծ զոհողութիւն-
ներով մեծ աէքութեանց կարողանցաւ, դիտէ անշուշտ թէ ինչ զո-
հողութիւններ պէտք են այդ կարգը պահելու եւ որ աստիճան
զարգացնելու պարտ սուր է իւր երկրագործութիւնը, ճարտարա-
ուեստները, ցամաքային եւ ծովային վաճառականութիւնը կարո-
ղանալու համար պահել մեծ աէքութեան մը ցամաքային եւ ծովա-
յին գործութիւնները ժամանակիս պահանջմանց համեմատ եւ հետե-
ւաբար եւ որ է մեծ տէրութեան մը հետ պոպոկաբազմութիւն պիտի
զգուշանայ:

Ռուսիա պարտաւոր է իւր ներքին վիճակը բարեկարգելու, բա-
նակը եւ մանաւանդ իւր նաւատորմը վերակազմելու երկրորդի-
նէր շինելու Ռուսիոյ մէջ շահելու համար այն կորուստները որ
ըրբա իւր ոյժին լաւագոյն մասը Մանչուրիոյ եւ Քորէայի երկու-
թուղիներու, համբաներու եւ մանաւանդ բերդերու եւ ամրոցներու
յառկացնելով: Պարտաւոր է յատկապէս մտածելու եւ դիմելու իւր
երկրին մտաւորական, բարոյական եւ նիւթական աղբիւրներու
բացման միջոցները, որպէս զի իւր բանակը եւ նաւատորմը զոհա-
ցուցիչ վիճակի մը մէջ պահել կարենայ: Այս մեծ եւ վերանորոգիչ
գործերն ալ առանց խաղաղութեան չեն կրնար իրագործուիլ:

Անգլիա իւր ճաբոնի հետ կնքած վերջին դաշնադրով պիտի ջա-
նայ Մայր, Արեւելքի մէջ խաղաղութիւնը անվրդով պահելու, հե-
ռացնելով քսա կարելոյն եւրոպական մեծ տէրութեանց կամ Ամե-
րիկայի նախանձի տեղի տուող պատճառները, զփութիւնները եւ
ազատութիւնով ամենը որ իրենց ճարտարարուեստական եւ վա-

հառակառական շահերը զարգացնեն Զինաստանի ընդարձակ ասպարէզին մէջ:

Եւրոպայի մեծ տէրութեանց համաձայնութիւնները եւ համակրութիւնները իրենց անուրանալի ազդեցութիւնները ունեցան երկու լուսաւորեալ ազգերու, Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ միջեւ Մարտքի խնդիրին առթիւ անհամաձայնութիւնը չսաստկացնելու եւ արիւնահեղութեանց առջեւ անհեղու համար երկու ազգերը, ինչպէս նաեւ իրենց վարիչները մեծ լրջութեամբ վարուեցան համաձայնելու համար, նմանապէս ի սէր խաղաղութեան, եւ մեծ բերկրութեամբ ողջունուեցաւ ամեն աշխարհէ վերջին կարգադրութիւնը որու վրայ պիտի խորհրդակցի գեապահաժողովը, որ պիտի գումարուի ինչպէս նախապէս ըսած էինք, ոչ Մարտքի, այլ Ալճեզիրասի մէջ որ սպանիական քաղաք մ'է: Այս կարգադրութեամբ ամեն տէրութեանց շահերը կը պաշտպանուին Մարտքի մէջ եւ մանաւանդ կը յարգուին Ֆրանսայի ունեցած իրաւունքները ալճիւրեան եւ մարոքեան սահմանադրութիւններու վրայ, որոն ռոտիկանութիւնը Ֆրանսայի հսկողութեամբ պիտի վերակազմուի, ապահովցնելով այսպէս Մարտքի հիւս. - արեւմտեան կողմը Ֆրանսայի գերագոյն շահերը:

Հունգարիոյ ներքին խնդիրը տակաւին չլուծուեցաւ եւ օր ըստ օրէ կերպարանափոխ կ'ըլլայ: 23 Սեպտեմբեր կայսր-թագաւոր Ֆրանսուա-ժոզէֆ հունգարացի ընդդիմադիր կուսակցութեան ներկայացուցիչներու վերջնադիր մը կարգացած էր որով ի սկզբանէ անտի իւր բռնած զիրքը կ'ուզէր անլթար պահել իրօրամէն կը հանէր բանակին հրամանատարութեան լեղուն խնդիրը (հունգարացիք կը պնդեն որ իրենց բանակին մէջ հրամանները հունգարերէն տրուին), պիւտճէին քուէարկութեամբ ընդունուելու խնդիրին վրայ կը պնդէր, ինչպէս նաեւ զինուորապետութեան օրէնքներու եւ ասուտրական դաշնադրութեանց վրայ: Կ'ընդունէր միայն որ աւստրո-հունգարական յարաբերութիւնները վերաքննութեան առարկայ ըլլան: Բայց միայն 1867ի օրէնքներու հիման վրայ, եւ ոչ միակողմնայ այսինքն Վանին եւ Հունգարական ազգին միջեւ, այլ երկու պիւտեթեանց, այսինքն Աւստրիոյ եւ Հունգարիոյ համաձայնութեամբ:

Վեհապետը համաձայնութիւն մը գոյացնելու փափոկ պաշտօնը կոմս Կալուքովսքիի յանձնած էր, որ աւստրիացի ըլլալուն լաւ տպաւորութիւն ըրած չէր հունգարական ընդդիմադիր կուսակցութեան Աստր վրայ Վեհապետը իր մօտ կանչեց հունգարացի զօրապետ Ֆէֆէրվարի, որուն հետ հերկու անգամ երկարօրէն բանակցելէ վերջը հունգարական սահմանադրութիւնը օրինաւորութեան մէջ պահելու նպատակ ունենալը յայտնեց: Զօրապետ Ֆէֆէրվարի Վեհապետին բարձր որոշումը հաղորդեց ամենուն մամուլոյ միջոցաւ: Եւ տեսակցութիւն մը ունեցաւ Հունգարիոյ ռանեաքներու, այսինքն բարձրագոյն ժողովի նախագահ կոմս Ալպին կզաքի հետ, որ

հայրենասէր ըլլալով հանդերձ բոլորովին չէզոք կը մնայ կուսակ-
ցական ոգիէ: Վիէննայի դահլիճն ալ վերջին ծայր կ'աշխատի հուն-
գարական ընդդիմադիր կուսակցութեան հետ համաձայնութիւն մը,
գոնէ ապրելու ձեւերակերպ մը գտնելու համար, նկատողութեան
առնելով անոր առաջարկութիւնները եւ ընդունել անոնցմէ մաս
մը, առնուազն անոնք որ մաքսային ինքնօրինութեան կը պատկա-
նին, բայց խնդիրը ատով չկարգադրուիր: Գլխաւոր խնդիրը հուն-
գարական բանակին մէջ հրամանատարութեան լեզուին հունգարերէն
ըլլալուն վրայ կը կայանայ եւ եթէ այդ մասին զեջում չըլլայ՝
բոլորովին տաքնապալել վիճակ մը կ'առնէ: Բայց լաւ խորհողներու
համար Հունգարիոյ բարոյական եւ նիւթական շահերը կը պահան-
ջեն որ այս խնդիրները աւելի չսաստկանան եւ օրինաւոր հիմանց
վրայ հաստատեալ համաձայնութիւն մը գոյանայ: Կայսր-թագաւոր
Ֆրանսուա-ժոզէֆ չատ մեծ գոհողութիւններ ըրած է մինչեւ հի-
մայ Հունգարիոյ բարոյական եւ մտաւորական զարգացման համար
եւ արժանացած է այդ ազգին անայլայլելի երախտագիտութեան:
Իրաւացի չէ ուրեմն այդ երախտիքը մոռնալ եւ խանդաբել իւր
հանգստութիւնը երբ երկար եւ պատուաւոր անցեալ մը իրաւունք
կուսայ իրեն անդորր եւ բարեբաւարիկ կեանք մը անցնելու իբրեւ
արժանի հայր իր ժողովուրդներու: Միւս կողմէն Հունգարիոյ ընդ-
դիմադիր կուսակցութիւնը նկատողութեան առնելու է որ այդ
խնդիրները սաստկացնելու մէջ մեծ վտանգ մ'ալ կայ Եւրոպայի
հաւասարակշռութեան տեսակէտով, ինչ որ Հունգարիոյ ապագան
ալ կրնայ վտանգի ենթարկել: Հետեւաբար Հունգարիոյ շահն է ըստ
կարելուոյն համերաշխութեամբ ապրել Աւստրիոյ հետ, ինչ որ չատ
օգտակար եղած է մինչեւ հիմայ իւր տնտեսական եւ քաղաքական
շահերու պաշտպանութեան համար:

Ֆրանսայի Իտալիոյ հետ մերձեցումէն ի վեր Աւստրիոյ եւ Ի-
տալիոյ յարաբերութիւնները սակաւ ինչ պաղելու սկսան: Իտալիա
Աւստրիոյ հետ դաշնակից ըլլալով հանդերձ բարեկամօրէն չէր վար-
ուեր ատենէ մը ի վեր, այլ եւ այլ քաղաքական նկատողութիւն-
ներով, երկու պետութեանց մէջ կատարեալ հաշտութիւն գոյացը-
նելու խնդիրը կը պատկանէր Գերմանիոյ, իրեւ գլխաւոր մասնա-
կից երբեակ դաշնակցութեան: Այս դերը կատարելու համար է որ իշ-
խան Պրուսիոյ այս անգամ ստէպ եւ երկար բանակցութիւններ ու-
նեցած է Իտալիոյ դահլիճի ատենապետ Մ. Թիթօնիի հետ Պատի մէջ,
ինչպէս կը հաստատէ Նայե Ֆրայ Բրեսկ, բայց ինչ կերպով որ վեր-
ջանան այս բանակցութիւնները Աւստրիոյ եւ Իտալիոյ քաղաքա-
կան շահերը իբրեւ չեն յարմարիր եւ համաձայնութիւնը կրնայ
տեւողական չըլլալ:

Շարժում մէջ լուր մը ելաւ թէ Բուսիոյ, Գերմանիոյ եւ Ֆրան-
սայի մէջ երբեակ դաշնակցութիւն մը հաստատուած է: Նկատելով
որ այս երեք տէրութեանց շահերը արդի վիճակի մէջ իրարու չեն
յարմարիր՝ անհաւատալի եւ նոյն իսկ անհեթեթ կ'երեւի: Միւս կող-
մէ կ'ըսուի թէ Սնգլիոյ եւ Բուսիոյ միջեւ Ծայր. Արեւելքի մասին
համաձայնութիւն մը գոյացնելու կ'աշխատուի: Նկատելով այս տե-
սակ համաձայնութիւն մը կամ մերձեցում մը օգտակար կրնայ ըլ-
լալ երկու պետութեանց շահերու, ինչպէս նաեւ աշխարհի խա-
ղաղութեան, հաւանական կ'երեւի այդ եւ մաղթելու է որ իրա-
գործուի:

ԼՐԱՅԱՆ

ԱՍՏԻՃԱՆԻ ԲԱՐՁՐԱՑՈՒՄ

✱ Ուրախութեամբ կ'արձանագրենք թէ Ն. Գ. Վեհափառութիւնը բարեհաճած է Լիւթայութեան աստիճանին բարձրացնել իր մասնաւոր Թիկնայացի և բաղարիմ Բարձր, Գուսակալ Բեռնիկ փաշայի որդին Վսեմ Սալապէշ Ա. Մամուլ իր խնդակցութեաները կ'ներկայացնէ Ն. Գ. Սախա փաշայի Գեհ. Սալմանի բարձր զննատանն արժանացած քլալուն առթիւ:

ՄԱՐԿԱՆԱԿԵՆ

✱ Ինչպէս զրա՞ն էինք մեր վերջին թերթի միւլի հանգուցեալ օտարազգի բարերար Ժ. Բրամէր, որ տրդէ ի լեւորանութեան ամէն տարի ստեփան օրերու առթիւ մարդասիրտըր զրամական նուէրներով կ'նպաստաւորէ անդոյն ամէն ազգի հասարակութեանց կրթական և բարեգործական հաստատութիւնները, իր կըստիկին մէջ մէյմէկ զօմար սահմանած էր մեր Ազգ. Հիւանդանոցին, աղքատիկ հայ վարժարանի մը և հայ աղքատներու, աչք գոմարները կտակաւորաներու կողմէ զրկուած էին Ազգ. Առաջնորդարան յանձնելու համար պատկանող անդերուն ևերդ, Կոնդէրաններ թէ Բարաճաշի Թաղ. Խորհուրդը նամակու մը Ազգ. Վարչութեան ղեկավար խնդրած է որ յանուն աղքատիկ զրկուող մը եղած 200 Ֆրանքի նուէրը յատկացուի անդոյն ազգ. կրթարանին որ ըստ ամենայնի կարօտ է այսօրինակ քարեփրակուն նպաստներու: Զենք կործեր թէ Ազգ. Վարչութեանը ո՞ր և է պատճառ ունենայ մերժելու Բարաճաշի Թաղականութեան այս խնդրանքը: Ընդհակառակը զոհացում փալով անոր լաւագոյն եղանակաւ գործադրած պէտքի բլլայ հանգուցեալ նուիրատու բարերարին կամքը, նկատելով որ Բարաճաշի եկեղեցին իզմիրի բոլոր Թեմական եկեղեցիներուն մէջ միակն է որ զօրէկ է եկամուտի աղբիւրներէ կամ հաստեմարեր կալուածներէ և վարժարանին հետ հազիւ հազիւ ու կաղն ի կալ կ'մատակարարուի

պատկերու և մամուլին խոյններով և բարերարներու նուիրատուութեամբ:

✱ Անցեալ շաբաթ առաւօտ Ս. Առաջնորդը Ս. Ստեփանոս եկեղեցին մէջ դարձեալ և սարկաւազութեան աստիճան տուաւ Աֆիւն Բարաճաշարի եկեղեցին իրա՞ն ձեռնադրելի երկու բանանայացուներուն, այն է Պ. Աստուածատուր Մանուկեանի և Պ. Արտաշէս Հալպեանի: Երեկոյան ժամեցումեան պահուն ալ կատարուեցաւ կոչումի արարողութիւնը: Իսկ կրթակի առաւօտ տեղի ունեցում ձեռնադրութիւնը յիշենք բանանայացուներուն որոնց մին կոչուեցաւ Էն Մարուպ և միւսը Տէր Սեփակ:

✱ Յատը կ'իմանանք թէ Ազգ. Առաջնորդարանի Դիւանապետ Մեծ. Սարգիս Էֆ. Պալապանեան մէկ երկու շաբաթ է ի վեր տկարութեան պատճառաւ բնակայ կ'զտնուի իր պաշտօնատեղիէն: Ծուռութիւնը ապաքինում կ'մտնենք մեր պատուական բարեկամ և բարձրադիր Դիւանապետ Պալապանեան Էֆ. ի:

✱ Տ. Յ. Ալիփար խոստացած է մեզ յաջորդ Թիւին համար զրեւ յալուած մը որուն վերնադիրը պիտի ըլլայ՝ **Փունջեալ**:

✱ Ստացանք ԵԱԿԻ շաբաթանօրեայ տաւաշին երկու Թիւերը որոնց պարունակութեան ամբողջապէս նուիրուած է կրօնական և արդարեւ կարգ մը ծանօթ գրքադատութիւններու կողմէ գրչի առնուած Կիւնբու յատուկ և կիւնբէ խմբագրուած հանդէսի մը գոյութիւնը խախտէ նորութեան մըն է մեր մէջ գործ փորձելու բազմութիւնը ունեցած է Օր. Հայկանոյ Մոտք Ստացանք առաջին երեք Թիւերը եթէ ոչ կատարեալ բաւական խոստմնալից կ'ողջունենք Ծաղիկի վերաբացումը իր նոր ու բուրբնաւէտ տարածքին տակ և կը մտնենք յարատեւութեան:

✱ Պոլսեցի փորձառու վարժուհի մը տալամագրելի ժամեր ունի տուներու մէջ դասախօսութիւններ ստանձնելու: Կ'ուսուցանէ հայերէնէ, գիտական դասերէ ու ձեռագիրութեան զատ նաև Ֆրանս. և անկէ լեզուներու սկզբունքներ: Դիմել խմբագրատուն:

✱ Նոյնպէս ծանօթ դասախօսութեան ցիւ Տիար Գ. Նուստարդեան տրամադրելի ժամեր ունի մասնաւոր զանաւոր տանգիլու տուներու մէջ զլիւսաւորապէս հայերէն լեզու (Դին և նոր), ֆրանս-հայ և փոխադարձ Թարգմանութեան, Թուրքանու-Թիւն ևն:

Իմրագիր - Տնօրէն Մ. ՄԱՄՈՒՐԱՆՆ ՈՐԴԻ

✱ Տպագրութիւն Մ. ՄԱՄՈՒՐԱՆՆ ՈՐԴԻ

ԺԱՄԱՅՈՅՑ

Ժամանակը դրամ է ըսած է Անգլիացին եւ ճշդապահութիւնը առաքինութիւն մ'է: Սակայն քանի՞նէ՛ր այս գեղեցիկ յատկութեամբ օժտուած ըլլալով հանդերձ՝ շատ անգամ իրենց առօրեայ գործերուն իջ ահամայ վրիպումներ կուենան եւ մինչեւ խկ աղիտաբեր արկածներու զոն կ'երթան, որովհետեւ . . . Որովհետեւ ճշդապահ ըլլալու առաջին պայմանն է այնպիսի **ԺԱՄԱՅՈՅՑ** մը ունենա որ երկվայրկեանական ճշդութեամբ բանի:

Բայց ո՞ր պետք է գտնել այդ տեսակ ժամացոյց մը: Ժամացոյց ող գնելը վստահութեամբ կ'ըլլայ եւ . . .

ՎԵՋԵՆ ԶՄԻՌՆԵԱՅՍԵՆՍԻ վաճառատունը վըստահութեան վաճառատունն է որ միշտ գոհացուցած է իր յաճախորդները: Դիմեցէ՛ք ուրեմն **ՎԵՋԵՆ ԶՄԻՌՆԵԱՅՍԵՆՍԻ** ուր պիտի կրնաք գնել

22	դրուշով շաւ	բանող Նիֆէյէ գրպանի ժամացոյց մը			
35 - 60	»	»	Սեւ ofսիսէ	»	»
65 - 100	»	»	Արծաթ	»	»
3 ոսկիով	»	»	Ոսկի	»	»

Վերջապէս ճոխ զանազանութիւն մը արանց եւ կանանց յատուկ ամեն տեսակ ժամացոյցներու, շղթաներու: Ամերիկեան առաջնակարգ պիտի ժամացոյցներ՝ 3 մեծիտի, շաբաթը անգամ մը լարուող երաշխաւորեալ: Նուազարանով եւ զարթուցիչ ժամացոյցներ:

Մասնաւորաբար գաւառացի այն ժամագործներն որոնք ուղղակի եւրոպայէն բերել կուտան իրենց ժամացոյցները, բող անգամ մը դիմեն մեր վաճառատունը ուր աւելի նպաստաւոր գիներն ճոխ տեսակներ պիտի գտնեն, վաճառի մեր վաճառատունը ընդարձակ գործառնութեամբ կապուած ըլլալով եւրոպայի եւ Ամերիկայի գործարանաց հետ, կրնայ շատ աւելի ածան գինով ապրանք հայրայթել իր արուեստակիցներուն:

Ժամացոյցի վերաբերեալ ամեն տեսակ գործիներ եւ ակնոցներ կը գտնուին: Ամեն տեսակ ժամացոյցներու յարգարմը կատարեալ երաշխաւորութեամբ կ'կատարուի:

Գաւառներու յաճախորդներէն կ'խնդրուի հետեւեալ հասցէին դիմել:

Իզմիր, Չուհա Պետեսէն բիւ 14:

GRANDS MAGASINS

DE LA RUE FRANQUE — SMYRNE

P. XENOPOULO & C.

ՍԵՐ ՎԱՋԱՌԱՏՈՒՆԷ ՖՐԱՆԿԱՅ ԹԱՂԻ
Բ. ՔՍԷՆՕՔՈՒԼՕ և ԸՆԴ

ՏԻԿԻՆ GENESTIE RENAUDY

Պայմանագրուած է

Մեր վաճառատան հետ

ՍՏԱՆԶՆԵԼՈՎ ԱՄՍՈՑՍ ՊԷՆ

ՍԵՐ ԳՈՐԾԱՏԵՂԻՆԵՐՈՒ

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ

ROYAL EXCHANGE ASSURANCE
BRANCHE - MARITIME

ETABLIE A LONDRES EN 1720

Ծովային Ապահովագրական ընկերութիւն
խիստ նպաստաւոր պայմաններով:

Մասնաւոր պայմանագրութեամբ մը ընկերութիւնս կ'ա-
պահովագրէ նաև կրակի արկածներ, 10 օրուան պայմանա-
ժամով մը մթերանոցներու (Docks) մէջ ինչպէս յԱնգլիա
նոյնպէս և գլխաւոր առեւտր. մէջ, ինչպէս Մարսէյի, Հավրի,
Համպուրկի և և:

Իշմիրի Ներկայացրեցի
F. BLACKLER